

"Kom en bort på julafton skulle en alltid fågnas med något: "Du ska la inte på ut mä jula!" sa de".

"Tumers -mässe-dan" skulle husets råttor sägas opp. Man skulle gå och titta i alla dörrar och säga, att nu var de opp-sagda och så skulle man säga, till vem de skulle ge sig iväg.

sid 73

"Bränne-Frigge" var en riktig trollgubbe. Han umgicks mycket med en som hette Rosengren. Honom, sa de, att han förtrollade de bössan för en gång. Han smorde med en sorts fett i pipan, och läste några bönor, --Nu var det på det viset, att "Bränne-Frigge" gick till samma fruntimmer -- det var en mor och hennes dotter-- som Rosengren och Rosengren vart så arg på "Bränne-Frigge" att han ville slå ihjäl honom och en dag när "Bränne-Frigge" arbetade nere på en mosse gick Rosengren dit. Han försökte slå ihjäl honom med bösskolven, men det gick inte utan slog bara sönder bösskolven. Det var en stor flisa som gick loss. Då tog Rosengren fatt i en "ena kräggla" och slog ihjäl "Bränne-Frigge" med och sen gömde han honom under ris och bråte i skogen. Men flisan av bösskolven var han så o försiktig, att han inte gömde och det var tack vare den, som han blev fast sen."

Samma natt som gubben i Bruket dog, drömde en dotter till mej att ja sprang från ställe till ställe och överallt låg folk och sov. Ja nämnde inget om vad som hänt, när ja träffade henne nästa gång, utan hon talade bara om hur underligt hon drömt.

sid 75

Men att hon drömde så där berodde nog på att jag på hela kvällen låg och tänkte på henne och önskade att hon varit hemma.

Det var så att ja på kvällen hade varit och sagt återbud till dom, som skulle skjutsa gubben till lasarettet, för gubben hade ble tt dålig. Sen gick ja hem och la mej. Då hörde jag som om någon hade gått omkring huset. Jag tänkte att det var gumman som ville mej något men inte ville knacka på då hon såg, att ja lagt mej, så ja såg ut, men där var ingen. Men på morron, sa gumman sen, hade hon varit nere men inte gått in. På morron gick ja opp för att se efter hur det var med gubben. När ja kom in så låg han död. Han låg som om han skulle rest sej ur sängen när han dog. Han hade inte varit död länge, för foten var redan varm, kände ja. Sen sprang ja från det ena stället till det andra och överallt låg de och sov, och jag ville inte gärna väcka dom. Det var alldeles som min dotter drömde. (Se vidare sid 218)

sid 75

I Kullarp i Västra Ryd var det ett staket om en gammal ask förr. Det fanns rå så de fick inte störa stället där.

Om en havande kvinna såg en vådeld fick barnet ett märke på det ställe, som hon tog med handen på.-- En kringvandrande dalkulla -- "Dala-Greta" -- botade vådeldsmärken med vådelssköl och kvinnomjolk.

Fick ett barn eksem, hade modern stött emot en kyrkodörr. Botemedel: kyrkodörrs-skrap.

sid 77

ACC. N:R M. 1950.....

Kom förr någon in och hälsade på alla de innevarande blev dock en kvinna som inte "gått i kyrke" förbigången. Aldrig tog någon en sådan kvinna i hand.

Ett barn skulle först klappa en hund, då fick det bra läkekött. Motsatt blev förhållandet om det först klappade en katt.

Fick det först ta i en höna, fick det också bra läkekött.

Finskor ansågos för mycket trollkunniga. Det berättades att en finska som varit inne på ett ställe, gjort så mjölkpannkakor dansat.

Hade ett barn ett något egendomligt läte, lades bröd på barnets bröst och en häst fick gå efter barnet och äta av brödet.

När en räfserska glömde en fläck, sade de andra på skämt, att hon snart skulle få barn. Sådana fläckar kallades "barsöls-fläckar". (Barns-öls-fläckar) (1. "bas-öls-fläckar")

En gubbe de kallade för "Klämm" (han lär ha klämt ihjäl kattorna mot en gärsgård) gjorde död på hundar, katter och hästar. En person som han fick inte äta med samma skedar och på samma tallrikar som annat folk.

För en 40 år sedan var det några fina karar i Sunds socken, som slog sig ihop om att slakta hästar och sedan dessa gjorde det självera ansågs det sedan av många inte vara så förhatligt att slakta hästar.

10 Dubbelott

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 77

sid 79

Havande kvinnor fick inte vara med vid slakt. Hade modern sett ett djurs dödskamp under havandeskapet, fick barnet fallandesjukan.

En person hade synnerligen fula och vanskapta ögon. Detta berodde på att modern under havandeskapet sett ögonen på en slaktad kalv och blivit skrämmd av synen, sades det.

Man skulle inte ynka djur som fördes till slakt, för då fick djuren en svår dödskamp.

Slaktade man vid nedan blev det ingen drygsel med köttet.

Träffade någon inte leden, när en fot skulle skäras av, fick han höra: "Du har ljugit, du"!

Ibland vid slakt skickades ett barn att låna rumpedraget.

Käkbenen av får brukades av barnen till leksaker: "hästar eller "kor".

Ett ben vid tungroten på djuren gör, att de inte kan tala.

I hjärtat finns en del afliker, som kallas "olydningsöra"
Den som åt upp dem blev olydig.

Löpmagen = "vänstra"

Nätmagen = "kungshätta"

Bladmagen = "lasen"

Slakte-palten kallades en duktig palt, som slaktaren skulle ha.

sid 80

sid 81

ACC. N:R M. 1950

10 Dubblott

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hackade en fågel på rutan, "vänta de ut nån."

Skrek ugglan sitt: "Klä vitt! klä vitt!" skrek hon ut nån"

Havande kvinnor skulle inte vara närvarande vid dödsbädd, sid 82

Att en döende hade en svår dödskamp, kunde bero på att han låg på en fjäderkudde.

En människa fick inte dö, förrän hon fått bekänna vad ont, hon gjort.

Klockan stannades, när man började märka, att slutet var nära.

När döden inträtt, hängdes något för spegeln och gardinerna bands ihop nere vid golvet (så att det såg ut som ett timglas)

Man skulle inte klippa sina naglar på söndagar, för då fick korma "nagel i ögat."

Självspillingar kunde ta sjukdom med sig i graven. Inga andra.

Locket skulle ligga bredvid kistan, så länge hon var tom, för den döde skulle prova sin kista.

Självspillingar begravdes norr om kyrkan.

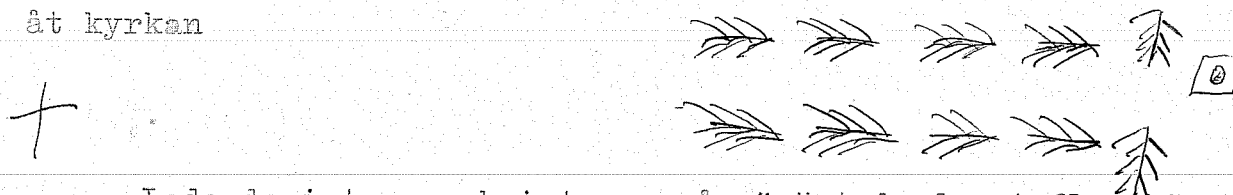
När någon kom in i ett likrum skulle han hälsa: "Guss fre!
"Go morron! eller "Go afton" o.s.v. på liket.

sid 83

När de bar iväg med kistan, sparkades bockarna omkull el-
ler också gick någon fram och lade omkull dem.

Förr bar aldrig släktingar vid begravning.

Vid sorgehuset smyckades med granar och granris. Topparna
på granarna voro alltid avbrutna så att de pekade mot kyrkan.
Grankvistarna på sidan av vägen var lagda så att toppen pekade
åt kyrkan

Lade de inte grankvistarna så, "väntade de ut flera."

Bäres kistan snett, så att hon lutar åt höger, kommer näs-
ta gång en kar i släkten att dö; åt vänster: en kvinna.

Vid bröllopgårdar restes "brudgranar"; kvistade och sakl-
lade granar på vilka endast en 4, 5 kransar sutto kvar på i top-
pen.

Mellan Sunds Bruk och Axfallsboda sprang förr en "repa-
gubbe." Så kallades dens ande som i livet flyttat en gårdsgård
för att därigenom utvidga sina ägor. En del sådana "repa-gubbar"
brukar skrika: "rätt, orätt, rätt, orätt" och har ett bloss i
ena handen och ett mtrep i den andra.

"Vafferdasaften" skulle man lägga sig medan det var dager, sid 85

så att inte tranan "kampade" med en, för den dagen bär tranan ljus i säng."

Sen Matthias kastat "den heta sten" i sjön, fräter det lika mycket underifrån som ovan från på isen, så sjöarna börja då bli farliga att gå på.

sid 86

"Peter Katt
bär snö på sin hatt:
då blir det inte sommar,
fören Urbanus har vatt."

Tiburtius: första sommardån. Från den dagen brukade barnen få lov att gå barfota.

Första maj brändes eldar.

Dymmelonsdagskvällen sköts med bössor och i hål i björkstockar fylldes krut, som antändes. Den dagen for påskkärngarna till Blåkulla.

II b.

Vad Tilda i Bruket berättade.

När korna första gången på året släpptes ut, fick de gå över stål, svavel och ett bryne, som lades på tröskeln.

"Anders Fredrik i Mon" kunde lite trollldom. Han kunde bland annat läsa bort värk. Den som hade tandvärk fick peta

sid 87

tänderna med en pinne, som "Anders Fredrik" lade under en sten och läste över. Han kunde också bota "flen" (ont i kornas djuver; även i kvinnobröst.)

sid 87

Om en ugglan kom och slog på ett fönster, betydde det dödsfall.

Om en döende hade en svår döds kamp, hände det ibland att någon gick ut och "ropa ut" en.

I Bränne i Horns socken hade bott en bonde som flyttat skälstenarna. Han hade ingen ro i graven utan sprang och lys-te med ett bloss över åkrarna och gårdarna och drog en järnkedja efter sig. "Rätt, orätt, rätt, orätt" skrek han. Om en människa gick över det ställe, där han stannat på morron, blev hon mycket sjuk.

Låg en människa på dödsbädden och man såg att hon skulle själas, stannades klockan.

Förr brann ljus både dag och natt hos liket. Ofta brändes ljus i två stora kandelabrar av trä som stod vid likets huvud. Dessa ljus voro åtminstone tända kvällen före begravningsdagen.

En döende skulle inte ligga på fjäderkuddar. Det försvårade döds kampen.

En gumma, som hade stulit, fick en mycket svår döds kamp och hon kunde inte dö; förrän hon ur sängen tagit upp skärar

sid 89

och yxor och hotspett och allt vad det nu var hon hade stulit.-
Det var alltid så, att var inte allt uppenbarat, så blev döds-
kampen svår.

sid 89

En gumma, som aldrig betalt ordentligt för det spånads-
arbete andra utfört åt henne, fick en mycket svår döds-kamp. Kort
innan hon dog, låg hon och nypplade och nypplade med fingrarna
, som om hon hade spunnit, och sade : Spåntutten ä dryger, spån-
tutten ä dryger."x)

De brukar säga, att de som haft en svår döds-kamp är "olyck-
liga."

En präst sade, att han kunde se om en död människa var
lycklig eller olycklig. För att pröva honom förde några en le-
vandeskar i en kista till kyrkogården att begravas. Efter be-
gravningen frågade de prästen om "den döde" var lycklig eller
olycklig. "Jag kan inte finna honom vare sig i himmelen eller i
helvetet," blev svaret

Ser havande kvinna ett lik blir barnet blekt. Men hade så
illa inträffat, att hon fått se ett lik, skulle hon torka sig i
ansiktet med ett rött kläde. Då hade åsynen av liket ingen verkan.

Man skulle inte klippa naglarna om söndagarna.

"När min gubbe var död kom en granngumma här och bad, att
x) Se: Hyllén -Cawallius: Wärend och Wirdarne II: III

sid 90

hon skulle få låta hans hand ta i ansiktet på henne så att han skulle ta hennies leverfläckar med sej i graven. Men det ville ja förståss inte, för då hade ja ju fått obehag om barnen fått veta det.

En annan gång hade den där gumman också kommit till ett ställe, där en gubbe var död. Hon hade en liten blombukett med säj och hon ville så hjärtinnerligt gärna , att de där blommorna skulle få ligga i kistan och de tog emot dem och la dom i kistan. Men när gumman hade gått tittade de lite nogare på buketten och då hittade de ett litet papper som var insmusslat ibland blommorna och som det låg avskurna liktornar i."

Till död, havande kvinna lades i kistan barnkläder, för det troddes, att hon i graven kom att föda barnet, och fanns då inte kläder till barnet, fick modern ingen ro.

Den döde kläddes förr också i strumpor och vita vantar eller handskar.

Ett spöke kan inte säga något förrän det blivit tilltalat.

Man skulle inte dricka mycket långfredag, för då fick man svettas så mycket till nästa långfredag.

Om sjukt barn fick gå på en självspilling --tre, eller kanske nio gånger fram och tillbaka -- blev det bra.

x("kryddblomsterkvast")

Dubblat

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 91

sid 92

ACC. N:R M. 1950

Drubblat

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid sorgehuset restes granar ofta så de bildade en ganska lång allé. Topparna hängde brutna.

När kistan bars bort sparkades bockarna omkull.

sid 93

Den som, när begravningsföljet lämnade gården, gick sist, skulle först dö.

Förr användes istället för begravningskarameller bakelser i svart och vitt.

Vid bröllop förekom liknande bakelser i tött och vitt.

Förr var alltid begravningskalaset efter begravningen.

Tappade bruden något, blev äktenskapet fattigt.

Ett par "rediga" strumpor skulle "bönemålskärn" ha, förutom pengar och annat, i ersättning för besvären.

Förr drog de björk till brudens hem kvällen före första lysningsdagen -- kvällen före andra -- förekom också. Och då gick det inte till som nu, utan de drog fram den så att ingen skulle märka det, förrän nästa dag, när de skulle öppna dörren. Då förekom inte som nu, att den blivande brudgummen var i sin fästmöns hem den där kvällen, utan det har blivit vanligt först på senare tiden, då "björkdragningen" brukar åtföljas av undfägning och dansgille.

När det har lysts första gången för ett par brukade man

sid 95

säga, att de ramlat utför predikstolen och brutit ett ben, andra gången två; tredje gången var de helbrädda igen. För att de skulle ha något "te stö sej ve". skickade vänner och bekanta till den blivande bruden en dyna med en krycka och en käpp. sid 95

Brudgummens skjorta skulle bruden skänka men inte sy själv.

Före bröllopet var brudsvennen och hämtade brudgummen i hans hem för att beledsaga honom till kyrkan eller till bröllopgården, om vigseln skulle äga rum där. I brudgummens hem började då kalasendet med det s.k. "utrierölet". En av brudsvennernas uppgifter var att rida med förbud till bröllopgården, att nu kom brudföljtet eller brudgummen, allt eftersom det var kyrkbröllop eller vigseln ägde rum i brudens hem.

Om bruden kunde laga så att hon fick se brudgummen innan han såg henne, fick hon husbondeväldet.

"Bröttma" kallades den som klädde bruden.

Att ha tån närmast stortån större än denna var för en flicka ett tecken på att hon, när hon blev gift, skulle få husbondeväldet. För en pojke betydde det, att han skulle komma "under toffeln".

En vaggvisa. (Se! Arwidsson III: sid 507)

"Lille Tulle köre vall
jag får lov å bli hemma.

ACC. N:R M. 1950

Lös en å bind en
svep en å bind en
Koppan står på linderot,
å mjölke lille Svaneros,
å ge den lille dricke!"

Det var en människa som hette Anna-Stina i Tollen , som lärde mej den visan. Hon sa, att det var en flicka och en pojke som gick vall å de hade varit sams å hade ett barn tillsammans. Å det var flickan som sjöng den där vaggvisan för den lille."

IV.

Vad Posta hade att berätta.

"Vi var några flickor, som "gick tyst" en midsommarkväll. Ja minns inte, hur det gick till, å ja minns knappt varför vi gick.

Gult på stubbar: "marspy".

"Det kan komma något på bröstet på en, när en ligger å sover, så en knappt kan röra sej å inte andas. Det, är döda -- något från andevärlden. Gastar eller spöken kallar de det. Det är när en sagt något om någon död, som en får det på bröstet.

Hönsfjädrar: svår döds kamp.

Det hände ibland för att "tjöa" varit mjölkade av mjölkarar.

IDubblätt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 97

sid 100

När en ko kalvat och första mjölken bars in hade de alltid kruk-
kan under förklädet, för att mjölken inte skulle komma under
bar himmel.

sid 100

Katten fick aldrig smaka råmjölkspannkakan.

När mjölk lämnades ut doppades en kniv i mjölken eller
krukan hölls över elden, så att hon skulle bli ljum.

Ibland kan man höra en människa komma en stund, innan hon
verkligen kommer. Den människan har "våle för sej." Därför kun-
de man få höra sådana uttryck som: "Jaså, de'va våle för dej!
Jaså, kommer du nu."

"En skulle inte gå ut i bya julafton å juldan.

Kom någon bort julafton eller juldan skulle han fågnas.
De skulle inte "gå ut me jula."

Till vänster om kyrkan begravdes självspillingar, "som
lite avskrap förstås."

I b.

Vad skomakare Bäck hade att berätta.

"Gubben Karlsson härnere i Sandbäck berättade för mej en
gång om en gubbe, som hette Lundkvist. Han bodde i Grensbo ovan-
för Vakta å var lite kvacksalvare.-- Nu är det så att Karlsson
är från Ingatorps socken i Småland. Där bodde, när han var poj-
ke, tatare, på en gård å de sålde kreatursmedicin så en dag

sid 105

skickade de bud efter Karlssons mor å ville prompt sälja medicin till henne. Men hon sa ifrån. Hon ville ingen medicin ha av dom. Då vart de arga å en tatarkäring sa, när Karlssons mor gick, sid 105 att på årsdagen skulle de inte ha ett djur kvar i lagårn. Å sen den dagen fick de också otur med sina djur. Korna kastade, och sjuka och usla var de. Så när en oxe dog och den andre börja att bli sjuk så for Karlsson far till Lundkvist, för han hade hört talas om honom. Å han sa åt Lundkvist: "Korna är sjuka å kastar, å en oxe har de tagit skinnet av å den andre håller de på med." Å så bad han Lundkvist följa med till Ingetorp å det gjorde han. Å när de kom fram låg den andra oxen nästan död å dog gjorde han. Men nu gav Lundkvist honom, Karlssons far, det rådet, att så fort en ko hade kastat en kalv, skulle han ta ut honom och bränna honom på ett gärde å sen ta askan å strö i båsen. Å det hjälpte, för sen var det ingen ko, som kastade kalven mera.

I Hornsveds by var det ett brämneri på den tiden. Så när Lundkvist var hos Karlssons föräldrar kom brännmästaren dit. "Du har olovliga saker i ditt brämneri. Det är en butelj med något olovligt i," sa Lundkvist åt brännmästaren. "Vill du, ska ja följa med å leta reda på buteljen åt dej". Ja vet inte vad det var i den där buteljen, men det var väl en "spiritus" eller något sådant. Men Lundkvist ville brännmästaren, förståss inte ha med sej hem.

När Karlsson var pojke hade han en gång fått ett stolsben i ena lumsken. Föräldrarna skickade honom till Lundkvist å hos honom låg han länge ända tills han blev bra. Då var det en dag, som det kom en dräng från Norra Vi. Han såg sjuk å lurvig å tuff sig ut. "Du är förgjord av kvinnfolk" sa Lundkvist åt honom. "Vill du se henne som har gjort det, ska du få," sa han åt honom. Ja, det hade drängen inget emot förstås. Han fick lägga sig på en säng. Så lade Lundkvist en handduk över ansiktet på honom. Sen gick han efter en stöpslev och smälte tenn i å tog en gammal stenskal å satte över ansiktet på drängen. Sen hällde han tennet i vattnet, som var i stenskalen. Å det var som en bild av en kärng å drängen såg, att det var en torpargumma, som bodde inte långt ifrån den gård där han tjänade. Se, den där kärngen hade en dotter å kärngen ville ha den där drängen till måg, men drängen bad Gud bevara sej för "den dålie". Men sen drängen varit hos Lundkvist, så vart han bra."

"Ja har hört talas om en gubbe som kunde förgöra hästar. Det var vid Forsnäs kvarn. Den där gubben var där med säd. Det där är ju många Herrans år eenså det var ju ett annat herrskap på Forsnäs då. Så när gubben var där fick mjölnaren se herrskapet komma å åka efter ett par fina å granna hästar på landsvägen. Mjölnaren visste ju att gubben lite av varje, så han sa åt honom: "Om du stannar hästarna, ska du få en halvspann råg av mej! Ja,

det skulle gubben göra, men skjutsen hade redan försvunnit bort i "lia", så gubben sa: "Vi ska väl gå uppåt lia å se hur det gick för dom." Å när de kom dit hade herrskapet gått av å gick å såg vad det kunde bero på, att det var lögn att komma längre. Å gubben gick fram och gick omkring hästarna å vagnen och pysslade. "Sätt Er på nu få vi väl se om det inte går," sa han åt dom. Å de satte sej opp å nu gick det bra å de körde ivåg. Så när de kommit en liten bit, så vände sej herren om å skrek åt gubben: "Kom till mej i mårra ska du få en halvtunna råg." Så gubben han fick tre halvspann råg på det viset."

sid 110

"Gubben i Bäckén var en gubbe som kunde stämma blod. En gång hade en stut i Graby förstört sej på en stake. Då skickade häradshövding Åstrand sin stalldräng till gubben i Backén. Han sa åt honom att kasta sej opp på hästen å rida de värsta han orkade. Å häradshövdingen stod med en klocka i handen å han hade sagt åt drängen att se på sin klocka när han kom fram. Å i samma stund som drängen kom till gubben å hade uträttat sina ärenden, så stannade blodflödet på stuten."

En bonde och "den dålie" skulle en gång "kampas" att säga namnen på tre sorters träd.

"Talle, tyre, fureträ," sa Skam. "Al, asp, ask," sa bonden; så han vann.

"Den dålie" skulle en gång arbeta "på kamp" med en skoma-

sid 112

kare. Skomakaren han gjorde sej långa trådar, men Skam lurade han att göra korta. Så det gick alldeles på tåk för Skam.

Så skulle han en gång "kampas" med en skräddare, han ju kort tråd förståss, för för en skräddare är det ju lätt att byta tråd. Men Skam tog till så lång tråd, att han fick springa nästan en fjärdingsväg för vart stygn, han skulle ta. Men då gick Skam å satte sej på ett kyrktak, för att komma åt att ha lång tråd. Då kom det en bonde med häst å kärra å dom snärjde sej om å de följde med opp. Men dom knappade han intill. Då vart bara en liten knut, menade han. Det var inte vidare, så det fick vara."

"Ja hade en tid så dant med vårtor på händerna. Men så var det en gubbe, som ville hjälpa mej. Han tog ett äpple å skar det mitt itu. Sen gnodde han med delarna på vårtorna å så tog han fyra pinnar å satte ihop dom med. Det var kväll, när han gjorde det förståss, och så sa han att nu skulle varken sol eller måne få skina på äpplet. Å efter ett år var vårtorna borta. Då var äpplet bortruttnat, förståss."

"Min farfar var knekt å var med i rysk-finska kriget. Han var där i fem år. En knekt som hette Löv kände igen honom å han berättade, att en gång var han å farfar å någon till i Österby drängstuga. De söp å hade roligt, förståss. Så sa farfar att de skulle få skjuta på honom å de skulle inte träffa

sid 112

sid 114

*Ostergötland
Jöns Loh*

Gyfa Carl Regnerstål

ACC. NR M. 1950

Dubblätt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

honom, hur väl de än siktade. Å de slog vad om ett halvstop
brännvin med honom. Å, en tog å laddadenen bössa å siktade på
farfar å sköt, men haglen gick bara ut genom bösspipan. Sen föll sid 114
de ned på golvet. Så farfar han kunde mota bly", han. Men hade
det varit en annan metall hade haglen förståss gått fram."

"De sa att den dagen, som Karl den tolfte vart skjuten, så
felade det en knapp i hans rock. Han sa då: "I dag blir ja s
skjuten." Å han blev 'et också. Det hade förståss varit någon
å knyckt den å gjort en kula av den. De tror ju att det var en
av hans egna män, som sköt honom."

En piga skulle, när hon kom för att tillträda en ny plats,
sätta sig på spiselhällen och äta opp en smörgås det första hon
gjorde för att hon sedan skulle trivas. 8/15

Fästefolk skulle inte stå fadder.

Vilken är den fågel,
som ständigt vistas i luften;
blir han hungrig
äter han upp sju oxar i målet;
vingarna äro gjorda i eld
och hans like lever icke ?

Kyrktuppen.

V.

sid 119

119

sid 121